

Дурні тварюки

Геннадій Кофанов

Правдива історія, що сталася триста років тому вперед

Ці тварини досить розумні, судячи з того, як легко вони піддаються дресируванню.
З репортажу.

Мемуари, фрагмент із яких я пропоную безцінному читачеві, поки ще не народжений дресирувальник Трістан Геннадійович Цвях напише тільки через 308 років. Але мені цей текст удалося дістати задовго до його написання. Не суди ці писання занадто суворо, читачу, адже Трістан Цвях – приборкувач звірів, а не професійний прозаїк, тому йому пробачно, що проза його не дуже художня, через що мемуари нагадують скоріше сухий протокол або конспект, аніж так зване красне письменство.

– Ну до чого ж дурна тварюка! – розчаровано прогарчав я й навіть плюнув з прикrostі.

Перетинчастовухий лускохвіст Лимарчука, як охрестив цього трігейського звіра біолог Рамзес Лимарчук, зовсім не піддавався навчанню, що свідчило про відсутність у звіра навіть зачатків інтелекту. Схоже, природа створила цю тварюку тільки для того, щоб жерти, спати, випорожнюватися, ну, звісно, і розмножуватися, і ні на що інше це примітивне створення не здатне. А шкода. Зовні тварина цікава. Я розраховував, що з неї вийде толк. Яка оманна буває зовнішність. Доведеться цю безперспективну істоту відпустити, щоб даремно не займала клітку й не переводила харчі; і повністю присвятити себе дресируванню інших, більш розумних трігейських створінь.

Так, із жалем любуючись лускатим симпатягою, думав я, відмикаючи дверцята клітки, коли за моєю спиною загавкав, захлинаючись від люті, вірний пес Паломід. Я обернувся... і знепритомнів. Останнє, що побачив, провалюючись у несвідомість, – це дві товсті гнучкі змії, що нависли наді мною...

Можливо, я був першим, кому спало на думку використовувати інопланетних тварин у циркових шоу (фантасти не беруться до уваги).

Після того як людство знайшло спосіб переміщатися в просторі зі швидкостями, у рази перевищуючими швидкість світла, що з погляду відомих людям законів світобудови неможливо, вивчення рідної галактики принесло рясні плоди. Гасаючи в

космосі шукачі виявляли все нові сонячні системи із планетами, на яких було життя. Гуманоїдів, братів за розумом на цих недавно відкритих обертових кулях, обтяжених біосферою, не виявилося, але тваринний і рослинний світ був різноманітним і цікавим. Біологи активно вивчали інопланетну флору й фауну, неземні рослини вже росли в земних ботанічних парках і оранжереях, неземні тварини вже жили в земних зоопарках. А от у цирках неземних істот дотепер не було. Чи то тому, що ще нікому не спало на думку їх дресировувати (у такому випадку я дійсно перший), чи то тому, що заводити в себе інопланетну фауну циркам просто не по кишені. Зоопарки, біологічні та інші наукові дослідження субсидіювалися державними й суспільними фондами, і субсидіювалися щедро, а цирки жодних субсидій не отримували й розраховували тільки на власні фінансові можливості, а можливості ці – не дуже. Вартість експедиції в глибини галактики для вилову інопланетних тварин у кілька разів перевищувала середній цирковий бюджет. Навіть наш цирк, у якому я – Трістан Цвях – є не тільки дресировальником, але й співвласником (мені належать 14% циркових акцій), один із найуспішніших на Землі, що часто збирав аншлаги, у першу чергу – завдяки моїм дресированим тваринам (земного, звичайно, походження), навіть наш, повторюю, цирк не міг собі дозволити такої розкоші.

Проте, ідея зробити наш цирк першим у світі цирком із дресированими інопланетянами не давала мені спокою, і я, у вільний від роботи час, вивчав інформацію про космічний транспорт, населені планети й неземну біологію, робив розрахунки...

І, нарешті, намацав можливість придбання інопланетних істот, причому саме таких, які годяться для циркової роботи.

План був наступний. Я разом з узятими в оренду роботами-звірологами переміщаюся на планету Трігей, де є різноманітна флора й фауна. Причому переміщаюся не на спеціально зафрахтованому для цього астроплаві, а на попутній вантажівці – космовозі "Харків", що обійдеться в кілька разів дешевше. Космовоз висаджує мене на Трігей і продовжує шлях. На Трігеї роботи відловлюють різноманітних звіряток, а я займаюся дресурою, з'ясовуючи, які з виловлених піддаються навчанню, і відбираю п'ятірку найздатніших. Приблизно через пару місяців після мого висадження на Трігей космовоз "Харків", вертаючись із вантажем платинової руди, підбирає мене з роботами й відібраними кандидатами в циркові артисти, і доставляє назад на Землю.

Сонячна система планети Трігей має місце всього в 1/35 світлового року від умовної прямої лінії між сонячною системою Землі й сонячною системою планети Еет – маршруту "Харкова". Щоб висадити мене на Трігей і дорогою назад підібрати, "Харкову" доведеться зробити два "невеликі відскоки убік" від маршруту. А нам доведеться заплатити "Харкову" усього лише за ці "відскоки", та за оренду на борту "комірки" для тварин: моє перебування на вантажівці нічого не буде коштувати за умови, що я з узятими напрокат роботами-звірологами буду під час рейсу задурно виконувати підсобні роботи. Домовляючись із власниками "Харкова", я поторгувався й зумів трохи

збити ціну за "відскоки" в обмін на право для власників вантажівки й членів її екіпажу, а також їхніх родичів, безкоштовно відвідувати наш цирк, хоч щодня.

Таким чином, виходило, що якщо наш цирк "затягне пасок", то вистачить коштів і щоб купити ліцензію на вилов п'яти трігейських тварин, і щоб узяти на прокат трьох роботів-звіроловів, і щоб заплатити за моє переміщення до Трігея й назад. "Затягування паска" полягало в тому, щоб вкласти в проект усі циркові кошти, залишивши лише прожитковий мінімум, плюс кошти від продажу конкурентам дорогого реквізиту й частини наших дресированих земних тварин, плюс особисті заощадження трупи й співвласників.

Ризик був великий. У випадку невдачі наш цирк ставав банкрутом і припиняв існування. Але зате у випадку удачі він ставав єдиним у світі місцем, де можна побачити атракціон із дресированими інопланетянами, з усіма, що впливають із цього, прибутками, котрі сторицею компенсують наші витрати. Мені вдалося переконати й дирекцію цирку, і трупу, і співвласників; хоча всі, у тому числі і я сам, розуміли, що це авантюра, не у французькому смислі цього слова – "пригода", а в українському – "ризикована витівка". "Хто не ризикує, той не п'є шампанське", – резюмував директор цирку, на що клоун Фук пожартував: "Ризикує не той, хто п'є шампанське, а той, хто п'є гальмову рідину"...

Коли конкуренти відвозили моїх слонів, я розрюмсався. Але нічого, коли ми почнемо одержувати надзвичайні прибутки від виступів дресированих інопланетян, я викуплю слоників назад, нехай навіть втридорога...

У період переміщення на космовозі "Харків", де я з орендованими роботами-звіроловами трудився як каторжний, виконуючи найнекваліфікованішу, найтяжчу, найбруднішу роботу, юнга Аскольд, сімнадцятилітній, гарний, як дівчинка, блондин із блакитними очима, розповів мені, що пересування зі швидкостями, у рази переважаючими швидкість світла, стало можливим завдяки якомусь парадоксу (забув назву). Завдяки цьому парадоксу навіть не діяла розрахована Альбертом Ейнштейном теорія відносності, і час у надшвидкісному кораблі співпадав із земним. Зрозуміти й пояснити цей парадокс, що суперечить науковим знанням і здоровому глузду, людство поки не змогло, але використовує чимдуж. От так само прадавні люди, не розуміючи й не вміючи пояснити природу плазми, чимдуж використовували плазму, тобто вогонь, для готування їжі й обігріву житла.

"Харків" віз на планету Еет нове обладнання для тамтешніх платинових рудників. Приблизно на півшляху від сонячної системи Землі до сонячної системи Еета, дещо в сторонці від цього маршруту (1/35 світлового року при нинішніх швидкостях – відстань дріб'язкова) і мала місце та жовта зірка, навколо якої з іншими шістьома планетами оберталася й потрібна мені планета Трігей.

Крім узятих напрокат трьох роботів-звіроловів, яким я дав імена – Ілля, Добриня й

Олеша, - я прихопив в експедицію й домашнього улюбленця - пса Паломіда - далматинського дога. Хоч і чотириногий, а друг, земляк, землянин. Він скрасить мою самотність на Трігеї. Екіпаж космовоза проти такого безквиткового пасажирів не заперечував: Паломід умів робити масу забавних трюків і потішав команду "Харкова", будучи кимсь на кшталт позаштатного блазня.

Коротше кажучи, приблизно через пару місяців після того, як цей космовоз стартував із орбіти Землі із мною на борту, він зробив "відскік убік" і опинився в сонячній системі Трігея.

Невеликий човник, відстебнувшись від великого космовоза, поніс мене, роботів і Паломіда до потрібної планети. Я попросив Вітека й Лукулла - пілотів човника - висадити мене на острові Муртазаєва.

Трігей і Земля мають дуже схожі розмір, масу, атмосферу, клімат, періоди обертання навколо власної осі й навколо сонця. Як і Земля, Трігей покритий великими океанами. Трігей навіть має природний супутник, на зразок нашого Місяця. Назву "Трігей" планета одержала за іменем персонажа античної літератури. Давати імена античних персонажів сузір'ям і планетам - найдавніша астрономічна традиція. І планета Еет, де були величезні поклади платини й куди прямував "Харків", названа так за іменем античного персонажа - міфологічного царя Колхіди, який був власником золотого руна, поки його не конфіскували аргонавти. А Трігей - персонаж комедії стародавнього грека Арістофана. Цей Трігей, виноградар, нібито розгодував гноєм гнойового жука до гігантських розмірів і літав на ньому, як на Пегасі, до богів на Олімп. Теж, можна сказати, дресирувальник, приборкувач, колега. Про це мені повідав начитаний юнга Аскольд.

Лукулл і Вітек, орієнтуючись за мапою планети, яку їм надав я, спрямовували човник до острова Муртазаєва, названого так на честь Зигфріда Богдановича Муртазаєва - одного з перших дослідників планети. До острова, який є фрагментом розгонистого тропічного архіпелагу, що розметався в океані трохи північніше екватора. До острова, майже суцільно покритого строкатими джунглями. До острова, який я вибрав для своєї місії, оскільки знав, що на цьому шматочку суши багата фауна, є з кого вибирати майбутніх артистів цирку, і в той же час немає тварин, небезпечних для людини (у свій час фауна цього острівця була ретельно вивчено однією з земних експедицій; і я, збираючи інформацію із цього питання, звернув увагу на цей позитивний факт). Коли ти сам, коли тобі нема кому допомогти, слід уникати небезпек.

Човник зробив коло над островом на висоті пташиного польоту, щоб я вибрав місце для стоянки. Мені сподобалася мальовнича галявина на півдні острова, кілометрах у трьох від океану, на березі кришталевої річечки з піщаними пляжами й чарівними водоспадами.

Човник опустився, завис у напівметрі над ґрунтом. Я швидко викинув з літаючої

машини на траву всі необхідні для життя й роботи тут причадили, а потім стрибнув сам. За мною пішли Паломід і роботи Ілля, Добриня й Олеша. Я помахав на прощання Вітеку й Лукуллу долонею. Човник здійнявся в небо й умчався в позахмарну далечінь – наздоганяти дрейфуючий крізь цю сонячну систему "Харків".

Отже, я опинився в раю, бо острів Муртазаєва на планеті Трігеї – справжній рай, як я його собі уявляв. Красота невимовна! Рясно квітуча й плодоносна рослинність різних барв і відтінків, строкаті організми, що пурхають над нею, – аналоги земних метеликів і пташок, доводячі до екстазу аромати на заздрість парфумерам, мальовничі водоспади... Робота в такому місці – не труд, а блаженство.

Я був не єдиним землянином на Трігеї. Тут постійно працювали наукові експедиції: геологічні, метеорологічні, біологічні та інші. І все-таки людей на цій планеті було так небагато, що можливість випадкової зустрічі з ними була близька до нуля, а спеціально займатися їхніми пошуками в мої плани не входило – у мене вистачить іншої роботи. Та й ніякого транспорту для переміщення планетою я не мав. Тому мені залишалося робінзонити на острові, поки за мною не прилетить той же човник з "Харкова".

Першим ділом я розклав намет з усіма зручностями й вибрав місце для речей. І намет, у якому я міг би пережити непогоду, та інші прихоплені із Землі предмети (крім роботів, звичайно) я помістив серед густих заростей таким чином, щоб цих речей не було видно, щоб мій погляд міг насолоджуватися райськими ландшафтами, не спалюваними стороннім барахлом. Терпіти не можу, коли первозданна природа засмічена промисловими виробами. От тільки клітки для виловлених тварин доведеться ставити на видному місці: якщо їх розмістити в густих заростях, це буде незручно для роботи. Саме тому я замовив дизайнерові спроектувати клітки таким чином, щоб вони виглядали не утвором людських рук, не штучними предметами, а частиною природи.

Повітря на Трігеї, як я вже згадував, майже не відрізняється від земного (на кілька відсотків більше кисню, на кілька відсотків менше азоту), а клімат на острові Муртазаєва тропічний за земними мірками. Тому скафандр там не потрібний. І не тільки в скафандрі, але й у будь-якому іншому одязі потреби не було. Одяг як захист від сонячного опромінення був зайвим, тому що цю планету від ультрафіолетових променів надійно захищає озоновий шар, товстіший і більш ретельно відфільтровуючий оті випромінювання, ніж озоновий шар Землі, тому сонячні промені на Трігеї не можуть стати причиною опіку, або тим більше, злоякісної пухлини на шкірі. Одяг як захист від кровосисних комах був зайвим, бо тамтешні аналоги земних комарів і гедзів, що ссали кров трігейських тварин, нас, землян, відверто ігнорували: схоже, їх відлякував наш запах. Ну й, зрозуміло, одяг як прикриття голизни від поглядів інших людей був зайвим, оскільки інших людей не було.

Отже, у носінні одягу не було жодної необхідності, тому, щоб сполучати корисне із приємним – роботу із прийняттям повітряних, сонячних і водних ванн – я незабаром

після прибуття скинув із себе все й став жити як Адам у раю: у чому мама народила (втім, Адама народила не мама). Єдиний сторонній предмет, що я залишив на своєму організмі, – це портативний наручний комп'ютер, ударостійкий і вологонепроникний, що виглядає як півсфера тілесного кольору, тому зі сторони він схожий на пухирець або бородавку на зап'ясті. За допомогою цього приборчика, крім усього іншого, я міг визначати своє місце розташування в просторі, завдяки чому не здатний заблукати; міг підтримувати зв'язок з Іллею, Добринею і Олешею – роботами-звірологами; міг визначати, які з тутешніх плодів є їстівними (при введенні в плід комп'ютерного датчика, прилад повідомляв про хімічний склад і смакові властивостях плода)...

На другий же день нашого перебування на Трігеї роботи зловили істоту, що нагадує хвостату мавпу або лемура, але вкриту не волоссям, а лускою, з великими вухами, схожими на крила летучої миші. Мій "пухирець" – комп'ютер, у пам'яті якого був докладний довідник з трігейської фауни й інша інформація про цю планету (тобто цей незамінний приборчик був, до всього іншого, так би мовити, наручною енциклопедією з трігеезнавства), – оглянувши лускатого бранця своїми об'єктивами – парою крихітних "вічок-бусинок", не більшими ніж очі комах, – ідентифікував звіра як перетинчастовухого лускохвоста Лимарчука (*avreswebbed caudasquamea Lymarchuk*).

Першим ділом я за допомогою робота Іллі (імена роботів я написав маркером на їхніх пластикових "тулубах", інакше не зміг би розрізняти цих механічних близнюків; хоча практичної потреби в людських іменах не було – роботи мали особисті цифрові коди; я зробив це з, так би мовити, чисто емоційних міркувань) спорудив для лускохвоста зручну клітку. Знаючи, що лускохвости більшу частину часу проводять на деревах, клітку змонтували навколо зростаючого посередині галявини маленького деревця.

Утримування тварин у клітках – прадавній пережиток. Людство вже давно використовує для цих цілей як невидимі огорожі силові поля. Але обладнання, що створює силові поля, коштує значно дорожче примітивних архаїчних кліток, і обмеженість у коштах, необхідність заощаджувати на всьому, змусили мене вдатися до настільки застарілого способу утримання фауни в неволі.

Клітки, виготовлені на моє замовлення, були збірними; можна сказати, що це був нехитрий конструктор, з деталей якого склалися клітки різних розмірів і конфігурацій.

Зібравши житло для перетинчастовухого бранця, я не міг не похвалити подумки дизайнера, що спроектував цю конструкцію. Клітка прекрасно вписувалася в ландшафт і гармоніювала із природою. Навіть не вірилося, що вона створена людиною, а не виросла сама собою як дерево або корал. Цей людський добуток тішив мій погляд так само, як рослинність і водоспади.

Опинившись у клітці, лускохвіст шустро шугонув на дерево й завмер на гілці. Схожість цього лускатого симпатяги із земними мавпами вселила в мене впевненість, що він цілком придатний для циркових трюків.

Знаючи, що ці створення полюбляють ласувати плодами картопляного дерева,

названого так за плоди, схожі на варену картоплю (знання я продовжував черпати зі своєї ерудованої "бородавки"), я дав завдання роботів Олеші розшукати й принести такі плоди. І незабаром простягав лускохвосту спілу "картоплину", бажаючи встановити із бранцем контакт. Звір наїжачився й позадкував. Може, ще не оправився від стресу, а може, просто не голодний. Я настромив цю "картоплину" на сучок дерева, інші висипав у годівницю. І, залишивши тварину, щоб вона звикала до нової "житлоплощі", пішов зі своїм вірним догом освіжитися, похлюпатися в кришталевій річечці...

Коли повернувся, лускатий симпатяга все так само похмуро сидів на гілці, але "картоплин" у годівниці було вже поменше. Ну й прекрасно!

На жаль, день проходив за днем, а мої спроби налагодити з перетинчастовухою істотою контакт залишалися безуспішними. Вона мене відверто ігнорувала. Їжу з моїх рук не брала, тільки з годівниці. Я трохи поморив його голодом, але й це не допомогло: навіть будучи голодним, він завзято відмовлявся від їжі, якщо їжа перебувала в моїй долоні. Коли я спробував його погладити, симпатяга злобливо цапнув мене зубками за палець, що цілком суперечило заснованим на спостереженнях твердженням біологів про повну відсутність у цих звірів агресивності й наявності добрودушності.

Тим часом протягом тижня Ілля, Добриня й Олеша зловили ще чотирьох тварин, що нагадують земних ссавців: рукокрилого трубконоса Сміта (*manusalas nasustube Smith*), схожого на гібрид кажана й мурахоїда; плоскодзьобого стрибуна Куроями (*rostrumplanus exiliens Kuroyama*), схожого на гібрид тушканчика й качкодзьоба; гребенчатозубого голкоспина Левіна (*pectinatimdentibus scapulaechedinated Levin*), схожого на гібрид кота та їжака; і гіллясторогого свинорила Папакакіса (*ramosamicon susnaribus Papakakis*), схожого на гібрид кабана й оленя.

Я змонтував клітки й для цих бранців, і зайнявся їхньою дресурою, а роботи поглибилися в джунглі в пошуку інших кандидатів у циркові артисти.

Мені було треба лише п'ять створінь, тому що зібраних цирком грошей вистачило, щоб купити ліцензію на вилов саме такої кількості трігейських тварин. Відповідні земні служби суворо стежили, щоб кількість виловлених на інших планетах тварин точно відповідала кількості, зазначеної в ліцензії. Кожний астроплав, космовоз або іншого типу корабель, що повернувся з інших планет, на орбіті Землі ретельно обшукувався за допомогою чуйних приладів, і якщо на борту виявлялася зайва інопланетна істота, то слідувала нещадна кара за браконьєрство й контрабанду: конфіскація всіх тварин плюс величезний штраф.

П'ять тварин уже перебували в клітках, але я дав завдання роботам продовжувати вилов, щоб мати вибір. Чим більше створень відловлять орендовані механічні звіролови, тим більше шансів вибрати п'ятірку дійсно талановитих, після чого менш талановиті й повністю бездарні будуть відпущені на волю.

Отже, поки роботи Ілля, Добриня й Олеша шустали в джунглях, вистежуючи чергового звіра, я займався із уже виловленими, перемежовуючи заняття з купаннями в ріці, іграми з Паломідом, сном і вкушанням плодів.

Серед тутешніх їстівних плодів деякі виявилися настільки смачними й багатими всіма необхідними для організму речовинами, що я б зовсім не доторкався до прихоплених із Землі консервів, якби не треба було годувати ними далматинця. Усі бранці, крім перетинчастовухого лускохвоста, швидко навчилися брати їжу з моїх рук і взагалі показали свою схильність до приручення. Незабаром я вже розучив із ними декілька нехитрих трюків: трубконіс за моєю командою пурхав крізь обруч, стрибун утримував на плоскому дзьобі м'ячика, голкоспин робив кілька кроків на задніх лапах, а свинорил за командою кланявся. Здатність до настільки швидкого навчання свідчила про наявність у цих тварин кмітливості.

А лускохвіст мене все більш і більш розчаровував. Він виявився зовсім некмітливим, що виражалось в нездатності до навчання. Цей симпатяга нічого не бажав робити, крім як їсти, спати й випорожнюватися. Він годинами нерухомо сидів на дереві, ігноруючи всі мої потуги зав'язати з ним спілкування, і спростовуючи своєю поведінкою повідомлення біологів про жвавість і товариськість цих тварин. На жаль, доводилося визнати, що інтуїція мене обдурила. Лускохвіст – істота примітивна, обділена розумом, для роботи в цирку абсолютно непридатна. Адже саме здатність до навчання, уміння пристосовуватися до обставин і комунікабельність є основними свідченнями наявності розуму. Серед земних тварин легше всього навчаються шимпанзе, дельфіни, слони й собаки, тому вони й вважаються найінтелектуальнішими, після людини, істотами.

Почавши на сімнадцятий день останню безуспішну спробу роботи з перетинчастовухим бранцем, я роздратовано прогарчав: "Ну до чого ж дурна тварюка!", і плюнув. У мене, як, напевно, у всякого дресирувальника, бували невдачі, але такий повний провал зі створінням, на яке я так розраховував, трапився вперше. Остаточно переконавшись, що користі від нього не буде, прийняв рішення цю безперспективну істоту відпустити.

Але тільки узявся за дверцята клітки, як почув лютий гавкіт Паломіда за моєю спиною. Різко обернувся глянути, що чотириноного земляка роз'ярило, і в ту ж мить, висловлюючись поетично, світло померкло в моїх очах і ґрунт пішов з-під ніг, лише дві невиразні змії встигнули відобразитися в гаснучій свідомості (про що, інтриги заради, я вже повідомив читачеві на початку цієї частини моїх мемуарів). Якби я встигнув здивуватися, то здивувався б, тому що знав, що ніяких змієподібних організмів на острові не водилося...

Прочунавшись, виявив себе лежачим на траві під кремезним деревом. Відчуття були як після доброї п'ятики: голова розколювалася, тіло було ватяним, рухи загальмованими. Крекчучи, підвівся на лікті й озирнувся. Я валявся на великій

галявині, навколо якої усе так само стовбурчилися в небо трігейські дерева й усе так само пурхали трігейські аналоги земних метеликів і пташок. Усе так само похмуро сидів на гілці дерева (не того, під яким я лежав, іншого) перетинчастовухий лускохвіст. Усе так само перебували неподалік і рукокрилий трубконіс, і плоскодзьобий стрибун, і гребенчатозубий голкоспин, і гіллясторогий свинорил, і мій вірний пес Паломід, що лежав, як і я, на траві. Але галявина була інша! Але дерево, на якому сидів лускохвіст, було інше! Але лускохвіст, трубконіс, стрибун, голкоспин, і свинорил перебували не в клітках; кліток взагалі не було! Але, крім перерахованих, на цій незнайомій галявині були й інші трігейські істоти, яких я раніше бачив тільки в зоопарках, на картинках і відео! Втім, одну тварину, що нагадувала слона, я ніколи ніде не бачив.

Приголомшений, я першим ділом довідався за комп'ютером, де перебуваю. Виявилося - в 13 кілометрах і 18 метрах на південь від того місця, де знепритомнів; уже не на острові Муртазаєва, а на півночі острова Флоки, що відділений від Муртазаєва дев'ятикілометровою протокою. Однак! Чорт, якби не протока, я б міг, якщо буде потреба, викликати на допомогу роботів. Але до плавання в океані вони не пристосовані, хоча й не бояться вологи (оренда роботів-амфібій коштувала дорожче, і я з міркувань економії вибрав сухопутних), і ані човна, ані іншого транспорту не мають.

Зв'язавшись за допомогою комп'ютера з Іллею, Добринею і Олешею, довідався, що вони зловили ще одного звіра - лопатохвостого латника Густавсона, схожого на помісь броненосця й бобра, повернулися на стоянку, де виявили зламані клітки, і не знають, що робити далі. Я, проконсультувавшись із комп'ютером, наказав їм спорудити клітку для латника, неодмінно з невеликим басейном, годувати звіра гілками вафельного дерева й чекати на моє повернення. Комп'ютерний хронометр свідчив, що із часу мого знепритомніння минуло більш чотирьох годин. На підтвердження цього сонце присмоктувалося до обрію.

Я підвівся на ноги, отряхнув листочки й палички, прилиплі до голого тіла, і свиснув Паломіду. Пес теж піднявся, але без звичайного ентузіазму, - мабуть, теж почувався зле, - і мляво побіг до мене. Але відразу відскочив, начебто його відпружинила невидима еластична перешкода. Він став тупцювати на місці й скиглити, немов до мене його щось не пускало. Здивований, я сам зробив кілька кроків до далматинця й раптом уперся в незриму стіну начебто спресованого повітря. Це нагадувало силове поле, яке в якості огорож використовується в наших зоопарках. Став переміщатися уздовж цієї невидимої стіни, своєю пружністю схожою на пористу гуму. І виявилося, що вона оточує мене у вигляді багатогранника або окружності із кремезним деревом у центрі. Згодом виміряв я діаметр цього "зачарованого кола" - 17 кроків. Потуги протиснутися крізь невидимий згусток виявилися марними: "зачароване коло" мене не випускало.

Не знаючи, що й думати про всі ці чудності, став робити єдине, що міг у такій ситуації: спостерігати за тим, що відбувалося навколо.

Спостерігаючи, дійшов висновку, що всі істоти на цій галявині обмежені "зачарованими колами". Усі, крім небаченої тварини, що нагадувала слона. Нагадувала в першу чергу наявністю хобота, і не одного, а цілих двох. Як і слон, цей звір

переміщався на чотирьох кінцівках, тільки кінцівки ці були граціозніше слонячих тумб і скоріше скидалися на ноги коня. Тіло створення було покрито рідким чи то хутром, чи то пухом, крізь який просвічувала маслинова шкіра. Хвоста не було. Вуха були невеликі, як в, знову таки, коня. Та й розміром воно було ближче до коня, ніж до слона. Велика голова замість носа була прикрашена двома хоботами, що робило цю істоту віддалено схожою на виродливого безголового кентавра з довгими змієподібними руками. Отож, на відміну від мене й інших істот, ув'язнених в "зачарованих колах", цей "кентавр" розгулював галявиною зовсім безперешкодно. От так само в наших зоопарках по-хазяйськи вільно розгулюють горобці.

Я, спрямувавши на "кентавра" комп'ютер-"бородавку", попросив приборчик ідентифікувати цю істоту. Оглянувши двохобота своїми малесенькими об'єктивами, ерудований "пухир" знизав плечима, у переносному, звичайно, смислі; тобто відповів, що науці це створення невідоме. Але відразу пригадав, що в щоденниках одного з перших дослідників Трігея, якогось Марка Ушета, опублікованих лише торік, є така фраза: "... мені здалося, начебто я побачив у заростях тварину із двома хоботами, але, напевно, це було дерево..."

Виходить, я став першовідкривачем невідомої біологам інопланетної істоти! А вважалося, що всі великі сухопутні тварини планети Трігей уже відомі. Треба буде придумати для нього назву. Щось на кшталт "безхвостий двохобот Цвяха".

Коли двохобот наблизився до мого "зачарованого кола", я розглянув цього звіра краще. Під двома очима, дуже схожими на людські, зі зморшкуватими повіками, ворушилися два хоботи, що являли собою дуже витягнутий ніс, котрий зрісся з верхньою губою, як у слона, тільки роздвоєний (очевидно, саме ці хоботи я прийняв за змії). Якщо в слона на хоботі є дві ніздрі й один "палець", то в цього двохобота на кожному з хоботів було по одній ніздрі й по три "пальці", причому "пальці" були дуже спритними щупальцями, що не уступали пальцям людини. Такими можна й нитку в голку всунути, і зібрати складний прилад... Ех, отаку б тварину – та у наш цирк!

Розглядаючи мене, двохобот підняв хоботи й роззявив пащу. Я очікував, що він прореве або протрубить, навіть помітив, як у глибині пащі затріпотіла чимала глотка, але звуку не було.

І отут я побачив ще трьох двохоботів. Вони наближались з тієї сторони, де за мереживом дерев маячив великий, гладкий до блиску камінь, або округла скеля. У хоботах ця трійця тягла якісь предмети. Я відразу відзначив, що ці троє чимсь відрізняються від першого, а коли вони підійшли ближче, ойкнув. Якщо перший двохобот був явно живою істотою, то ці троє були його механічними двійниками, роботами!

Он воно що! Я опинився в полоні у слоноподібного брата за розумом, представника цивілізації, що створює роботів! Людство сотні років шукає в космосі розумне життя, а першим його знайшов я! Вірніше, воно – мене! Але як же дослідники, що вже не перший десяток років вивчаючи цю планету, могли, висловлюючись словами байкаря, "слона-то й не примітити"?! Якщо цивілізація двохоботів досягла такого рівня, що вони

створюють настільки досконалих роботів, то на Трігеї повинні бути їхні міста, заводи, лабораторії... Але нічого подібного дослідники на цій планеті не виявили.

Тим часом двохоботи-роботи безперешкодно ввійшли в моє "зачароване коло" і, не звертаючи на мене уваги, заходилися із принесених предметів збирати якісь конструкції. Просто любо-дорого було дивитися, як майстерно вони трудяться. Усього за пару хвилин змонтували. Виявилось – годівницю, поїлку, купальню (до яких трохи пізніше підвели шланг, що подавав воду з найближчого струмка) і будку. У мої "апартаменти" було поміщено й щось подібне до дека або піддона з піском. На цей пісок я незабаром справив природну нужду, через брак унітаза, після чого пісок був замінений чистим, і надалі я випорожнювався саме туди, і пісок регулярно замінювався.

Такі ж "зручності" слоноподібні роботи встановили й у "зачарованих колах" тварин, включно з Паломідом. Із чого я зробив висновок, що пухнатий "кентавр" – хазяїн роботів – сприймає мене не як брата за розумом, а як дикого звіра.

Мене ця обставина образила. Як! Мене! Гомо сапієнса! Людину розумну! Ставити урівень із якимись тваринами нерозумними!

Може, його ввела в оману моя голизна? Втім, він і сам не носить одягу. Або його омана щодо мене пов'язана з тим, що зовні я на нього не схожий. Може, він певен, що всяка розумна істота зобов'язана мати пару хоботів і чотири ноги. Ми ж, земляни, гомо сапієнси, розшукуючи в космосі братів за розумом, розраховували, що вони виявляться гуманоїдами, тобто схожими на нас не тільки інтелектом, але й зовнішністю. Тільки фантасти у своїх творах іноді зображували розумне життя, не схоже з нами: то у вигляді інтелектуальних гігантських комах, то у вигляді мислячого океану, то... Якби не двохоботні роботи й не силове поле "зачарованих кіл", то я б теж уважав пухнатого "кентавра" за дикого звіра.

Звичайно, я спробував переконати слоноподібного брата за розумом у тому, що я теж істота вищого порядку. Я кричав йому, мовляв, "ми з тобою брати за розумом, я теж представник розвитої цивілізації", сподіваючись, що моє вміння розмовляти, нехай і незрозумілою для нього мовою, розсіє його оману. Не розсіяло. Схоже, він взагалі не чув моїх криків. Напевно, він видає й сприймає тільки інфразвуки, і мій голос був для нього ультразвуком, який його вуха не уловлювали, як наші вуха не сприймають лементи кажанів; напевно, з його погляду, я лише мовчачи ворухив ротом. Втім, якби навіть чув... Уміння живої істоти видавати звуки люди не вважають ознакою розуму. Ми ж не вважаємо горобця братом за розумом через те що він уміє цвірінчати, а коника – тому, що він уміє скрекотати.

Тоді я спробував висловлюватися жестами. Але всі мої рухи тіла, ворухіння кінцівками й гримаси навіть мені самому здалися непереконливими. Тварини теж роблять складні рухи й навіть цілі ритуали, але ми пояснюємо їх не проявом розуму, а проявом інстинктів.

От якби в мене під рукою були роботи або інші предмети нашої цивілізації... А спробуй довести, що ти істота розумна, коли ти голий і під рукою нічого немає. Тільки комп'ютер, що виглядає бородавкою на зап'ястя. Але бородавка на кінцівці живої істоти

не є свідченням її розумності.

Я згадав, що у фантастичних творах земляни встановлювали контакти із представниками високорозвинених позаземних цивілізацій, надаючи їм наукові схеми, креслення, графіки з області математики, хімії, фізики, зрозумілі високорозвиненим з будь-якого куточка Всесвіту. Якби начертати таку схему... На жаль, я не міг скористатися цим методом. У школі в мене з цих предметів були непогані оцінки, але за роки роботи в цирку я все забув – дресирувальникам точні науки як би ні до чого. І взагалі, такі схеми зрозумілі вченим, але далеко не всі представники цивілізацій є такими. Покажи такі схеми людям на Землі, і багато, може навіть більшість, не зрозуміє що там до чого. Не факт, що цей конкретний двохобот є саме вченим – математиком, фізиком або, скажімо, астрономом.

Зате я можу просто щось намалювати. Не будучи професійним художником, я малюю відносно непогано – це моє хобі. Тварини ж малювати не вміють. Це притаманно тільки розумним. Я маю на увазі, звичайно, винятково реалістичне мистецтво, тому що абстрактну картину може намалювати і слон, і мавпа, і дельфін... Навіть жаба, намазана фарбою, поскакає по полотну – от вам і "шедевр" абстракціонізму.

Намалюю реалістичний портрет пухнатога двохобота, і він відразу зрозуміє, що я не тварина, а брат за розумом. Але чим і на чому? Спочатку я намагався видряпати зображення на стінці будки камінчиком, виколупаним із ґрунту. На жаль, пластик будки виявився занадто міцним, а камінчик – навпаки: розкришився, не залишивши подряпин. Спроба наносити на ту ж поверхню зелений сік трави теж не дала успіху – пластик був вологовідштовхувальний. Тоді я став наносити трав'яний сік на кору кремезного дерева. Кора була занадто рельєфною, а сік занадто блідим, тому "живопис" виходив дуже нечітким. Коли по закінченню роботи я відійшов від дерева й глянув на цей "шедевр" зі сторони, то із прикрістю зрозумів, що ця невиразна мазанина, котра виглядає просто вологою плямою на корі, ніяк не може бути доказом моєї цивілізованості.

Нарешті, я намагався добути вогонь первісним способом, тертям палички об деревину. Тварини ж вогню не добувають, а деревина – єдине, що є в мене під рукою. Але скільки я не вертів між долонями паличку, упираючи її у відірваний від дерева шматочок кори, ані вогню, ані іскорки, ані димку не виникло. Чи то деревина була недостатньо суха, чи то я робив щось не так. Мене ж цим первісним штукам ніхто не вчив. Єдине, що я добув, намагаючись добути вогонь, це пухирі на долонях.

Отже, усі мої спроби показати, що я істота розумна, виявилися безуспішними, і це мене, людину емоційну, роздратовало. Я метався "зачарованим колом", копаючи ногою будку й дерево, і супроводжуючи ці копання нецензурним монологом... Після цього боса нога боліла, і я кульгав.

Потім, стомлений люттю, похмуро сидів, через брак стільця або інших меблів, на нижній горизонтальній гілці кремезного дерева.

Занурений у свої переживання на дереві, я не дуже-то звертав увагу на двохоботного робота, що копошився в моєму "зачарованому колі", а коли звернув –

робот закінчив метушню й вийшов.

Спустився з дерева глянути, який ще сюрприз для мене приготовлений.

Виявилося, слоноподібний механізм приніс мені плоди різних тутешніх рослин, тушки дрібних тварин і шматки сирого м'яса великих, усяких хробаків і комахок, сніп сіна...

Очевидно, мені пропонувалося вибрати їжу. Я був голодний, тому з апетитом злопав смачні плоди вафельного дерева, схожі на вафельні стаканчики, через що дереву була дана така назва; картопляного дерева, майже без смаку, але багаті білком і вітамінами; ватяного дерева, смаком схожі на волоський горіх, а видом – на ватяний кокон; та інші, якими ласував на острові Муртазаєва. Не з'їдені мною продукти були роботом прибрані, і надалі в мою годівницю клали тільки обрані мною плоди.

Моєму псові теж був запропонований різноманітний асортимент; Паломід вибрав свіже м'ясо. Іншим істотам, ув'язненим в "зачарованих колах", як я помітив, у годівниці були покладені цілком конкретні продукти: "кентаври" знали, чим їх годувати.

Тим часом сонце пірнуло під обрій, і прийшла ніч. Я забрався в будку, підлога якої виявився пружною, нетвердою, придатною слугувати ложем, і, зрештою, заснув. Тим більше – зовні зашурхотів дощ, що вміє заколисувати.

У наступні дні мого перебування в неволі, в "зачарованому колі", я зрозумів, що двохоботний інопланетянин є, так би мовити, моїм колегою – дресирувальником.

Так, він дресирував тварин!

І треба віддати йому належне – робив це талановито! Його майстерність дресури не поступалася моїй! Незабаром тварини брали їжу з його хоботів і помалу-помалу починали "танцювати під його дудку". Навіть мій вірний Паломід, який спочатку гавкав на загарбника, через п'ять днів уже виляв перед ним хвостом, брав із щупалець "кентавра" м'ясо й стрибав перед ним на задніх лапках. Друг людини називається! За шматок м'яса так плазувати й принижуватися! Що значить – тварина. Ніякої самоповаги, гордості, почуття власної гідності.

Продовжуючи й мене вважати такою ж твариною, двохобот норувив і мене змусити танцювати під його дудку, але я, звичайно, не принизився до того, щоб плазувати перед загарбником. Мене бісили його спроби мене дресирувати. Дресирувати мене – знаменитого дресирувальника Трістана Цвяха! Ну й нахабність! Ні, колего, з нами – гомо сапієнсами – такі штуки не пройдуть! Ми не звірятка. Ми не раби – раби не ми. Спілкуватися на волі як рівний з рівним – прошу, із превеликим задоволенням, але бути слухняним рабом або дресированою твариною – зась! Дулю тобі! Коротше, я став ігнорувати його наміри, саботувати всяку роботу, яку він мені нав'язував. Я оголосив страйк і часткове голодування в знак протесту проти утримування мене в неволі. Часткову, оскільки брав їжу тільки з годівниці й навідріз не брав із щупалець слоноподібного дресирувальника, навіть після того, як він два дні морив мене голодом.

Одного разу, увійшовши в моє "зачароване коло", цей узурпатор безцеремонно простягнув до мене правий хобот, начебто збираючись погладити по голові. Я, розлютований такою нахабністю загарбника, такою панською розв'язністю, вкусив його за один із трьох "пальців", м'який як язик: ніякої іншої зброї самозахисту, крім зубів, у мене ж не було. "Кентавр" відсмикнув правий хобот і відіпхнув мене лівим, так що я, вдарившись об дерево, забив плече. Після чого він, спересердя розмахуючи хоботами, вийшов.

Плече боліло, але зате я показав йому, що не дозволю робити із собою безкарно все, що йому заманеться! Мабуть, наступного разу побоїться простягати до мене свої шмаркаті кінцівки! Бач, рабовласник вишукався! Мало того, що тримає в неволі, так ще й тягне свої погані щупальці!

Дні проходили за днями. Я непохитно ігнорував усі спроби загарбника наді мною панувати, і ці спроби були усе більш рідкими й менш тривалими. "Кентавр" більше часу приділяв іншим істотам, які дозволяли приборкувати себе. Особливо великих успіхів двохоботний приборкувач домогся з Паломідом, що не дивно, бо ж пес уже був вимуштруваний мною. А от з перетинчастовухим лускохвостом Лимарчука "кентавр", як і я, не зміг нічого добитися: звірок не піддавався дресируванню. Я навіть заповажав за це лускатого симпатягу. Навіть подумав: а може, він і не так вже дурний.

Перебуваючи в неволі, я продовжував через комп'ютер підтримувати зв'язок з Іллею, Добринею і Олешею – людиноподібними роботами, що залишилися на острові Муртазаєва. Не втрачаючи надії вибратися з полону, повернутися на стоянку й довести до кінця почате, наказав механічній трійці продовжувати вилов тварин. Вони відловлювали звіряток, споруджували для них клітки, заготовлювали корм... Мало того, за моїм наказом і під моїм чуйним керівництвом роботи почали дресувати виловлених звіряток. Звичайно, це виходило в них невміло й незграбно, але, як говориться, на безриб'я й рак риба, або, перефразовуючи, на безлюддя й робот дресувальник.

Коли мої роботи повідомили, що зловили ще одного перетинчастовухого лускохвоста Лимарчука, я наказав їм його відпустити.

Через двадцять два дні після того як я потрапив у полон до чотириноного дресувальника, у блакитному небі з'явилася темна крапка, яка, поступово збільшуючись, перетворилася на літальний апарат.

Спочатку я вирішив, що це повернувся за мною човник з "Харкова". Але човник повинен був прилетіти не раніше, чим через три тижні, та й виглядала ця машина інакше. Тоді я подумав, що це апарат однієї з тих, що перебувають на Трігеї, земних

експедицій, і заходився стрибати й розмахувати руками, щоб мене помітили.

Ні, цей апарат, досить схожий на земні, виявився машиною двохоботів. Опустившись на край галявини, точніше – зависнувши у напівметрі над ґрунтом і загородивши від мого погляду спорудження, яке я спочатку прийняв за великий камінь або скелю, апарат роззявив вхід і вивалив трап. Усередині я розгледів пару слоноподібних створінь, але не пухнатих, а вкритих оболонками, начебто одягненими в комбінезони. Втім, і пухнатий дресирувальник, що зник на час із мого поля зору, виявився обряджений у якусь текстильну оболонку. Виходить, двохоботи носять одяг, а тут дресирувальник розгулював голим, як і я, приймаючи повітряні й сонячні ванни!

Слоноподібні роботи заметушилися, збираючи манатки й переміщаючи їх в апарат. Один з роботів швидко розібрав мої годівницю, поїлку, купальню й будку, а також повисмикував із ґрунту вздовж окружності мого "зачарованого кола" непомічені мною в траві кілочки, і перетаскав усе це в літаючу машину. Кілочки, як я зміркував, і створювали силове поле. Наше, земне встаткування для створення аналогічних огорож, як відомо, виглядає інакше.

Коротше кажучи, двохоботні механізми здійснили ретельне прибирання галявини і її околиць. Дресировані тварини, включно з Паломідом, дотримуючись наказів чотириноного дресирувальника, виражені жестами, увійшли, уповзли, заплигнули, впурхнули в літальний апарат. Туди ж завантажилися й роботи. Останнім у цей невеликий літаючий "Ноев ковчег" перемістився двохоботний приборкувач. Зовні, на галявині залишилися лише я та перетинчастовухий лускохвіст. Трап втягся, вхід закотився, апарат злетів, став набирати висоту й швидкість, у блакитному небі перетворився на темну крапку, яка, зменшуючись, незабаром зовсім зникла.

Я, ошелешений таким поворотом подій, озирнувся. Навколо красувалася лише первозданна природа, ніякого великого "каменю" за деревами вже не було. Єдине, що нагадувало про присутність отут слоноподібного інопланетянина і його механічних двійників – це притоптана ними трава, але вона знову розпушиться, і слідів не залишиться.

Схоже, цей двохобот зовсім не абориген Трігея, як я думав, а такий же тимчасовий гість на цій планеті, як і я. Схоже, він теж прилетів сюди, щоб вибрати трігейських тварин, придатних для роботи в цирку, щоб потім виступати з ними на своїй, невідомій землянам планеті. Слава Богу, що я не став танцювати під його дудку, інакше б він і мене потяг у невідому космічну далечінь, і прощай Земля навіки. Мій саботаж мене врятував. А бідолаху Паломіда ми вже напевно ніколи більше не побачимо. Уявляю, як дочка засмутиться.

Перетинчастовухий лускохвіст спустився з деревця й безперешкодно вийшов з колишнього "зачарованого кола". Не поспішаючи рушив на північ і зник у заростях ватяних дерев. А я, перш ніж покинути це місце, заходився обнишпорювати галявину і її околиці, сподіваючись відшукати який-небудь артефакт, що підтверджує існування братів за розумом. Адже якщо я на Землі заявлю, що зустрічався з розумним інопланетянином, представником позаземної цивілізації, не надавши жодних

матеріальних доказів, то придбаю репутацію барона Мюнггаузена, стану об'єктом глузувань, як це вже бувало з тими, хто робив подібні бездоказові заяви. Зображення двохобота і його роботів зафіксувалися в пам'яті мого наручного комп'ютера, але ніякі зображення не можуть служити свідченнями реального існування того, що там зображено; адже неможливо довести, що зображення не є віртуальною реальністю, створеною самим комп'ютером.

На жаль, ретельні пошуки нічого не дали. Двохоботні роботи скрупульозно прибрали цю територію, не залишивши мені навіть дрібного сміття, тобто хоч яких артефактів. Ані тобі інопланетного цвяшка, образно висловлюючись, ані тобі інопланетної шпильки. А раз немає доказів, думав я, доведеться, мабуть, помовкувати про найбільше відкриття. Ну, близьким, що вірять мені на слово, я, звичайно, повідомлю. Але від широкої земної громадськості доведеться, схоже, приховувати правду, щоб не уславитися брехуном.

Дещо засмучений цією обставиною, але більш обрадований знаходженням на волі, я, орієнтуючись за комп'ютерним компасом, поплентався на північ, убік острова Муртазаєва. Усього через півгодини був уже на березі протоки, за якою розкинулася твердинь, де на мене чекали мої роботи-звіролови й виловлені ними, замість викрадених двохоботом, кандидати в циркові артисти.

Ані сокири, ані пилки, ані інших інструментів у мене не було, і я не міг спорудити човен або пліт з дерев. Зате на роз'юшених берегах струмка, що впадає в протоку, шелестіли густі зарості очерету, і я, згадавши, що в стародавності люди борознили моря й океани на очеретяних плотах, прийнявся споруджувати плотик, висмикуючи пустотілий, як поплавець, очерет з коріннями з болотистого ґрунту. Дев'ять кілометрів, що відокремлюють острів Флоки від острова Муртазаєва, – відстань невелика, досвідчений плавець запросто проплив би таку дистанцію в теплій воді. Але я, по-перше, не був досвідченим плавцем; а по-друге, людина, що борсається на поверхні, могла привабити великих морських хижаків, у той час як дрейфуючий поверхнею очерет для хижаків не становить інтересу. Коротше кажучи, через чотири години я вже плив на купі зв'язаних тонкими ліанами очеретяних снопів, гребучи замість весла кроною зламаного деревця. Океани борознити на такому кволому плавзасобі не можна, але на дев'ять кілометрів його мало вистачити, тим більше що над протокою панував штиль.

Загрібаючи океанський розсіл своїм пухнати́м веслом, я міркував.

Двохоботний дресирувальник відбракував мене через те, що я не став танцювати під його дудку, очевидно, порахувавши мене істотою дурною і примітивною, так само, як я відбракував перетинчастовухого лускохвоста, думав я. Але я-от ігнорував інопланетного приборкувача не тому, що не маю розуму, а тому, що маю почуття власної гідності. Я читав, що колись людей, які, володіючи почуттям власної гідності, відмовлялися холопствувати перед представниками влади, проголошували безумцями й відправляли в лікарні для божевільних. Це що ж, ми вважаємо собак, дельфінів і шимпанзе найрозумнішими із земних істот тому, що в них немає почуття власної

гідності, і вони охоче плазують перед нами, наче холопи танцюють під нашу дудку? Виходить, критерієм розумності ми вважаємо відсутність почуття власної гідності, уміння й здатність холопствувати й плазувати? А наявність почуття власної гідності, нездатність або небажання холопствувати й плазувати – це для нас критерій нерозумності? Напрошується припущення, що на Землі можуть бути істоти розумніші, навіть майже брати за розумом, але, маючи почуття власної гідності, вони нас ігнорують, і тому ми їх у гріш не ставимо, вважаючи дурними, примітивними тваринами. Може, розумні істоти, яких ми вважаємо нерозумними звірюками, нехтують нами за маніакальне прагнення панувати над природою, наносючи їй непоправну шкоду; за ідіотичне прагнення до самознищення у війнах, таборах смерті, терористичних актах... Може, вони гидують контактувати з настільки нерозумними й недобрими істотами, як ми, люди, гомо сапієнси. Може, вони вважають людство не вищим досягненням еволюції, а злоякісною пухлиною біосфери.

(Коли я згодом, уже вертаючись на Землю на космовозі "Харків", поділився своїми міркуваннями з юнгою Аскольдом, цей начитаний юнак відповів мені цитатою. Він прочитав напам'ять рядки німецького письменника-романтика Ернста Теодора Амадея Гофмана; рядки, написані на початку дев'ятнадцятого століття нібито від лиця тварини (або, коли мова про тварину, правильніше казати не "від лиця", а "від морди"?): "Невже вміння ходити прямо, на двох ногах, – таке велике досягнення, що плем'я, яке зветься людьми, привласнило собі право панувати над нами всіма, хто ходить на чотирьох, набагато краще нього втримуючи рівновагу? Але я знаю, вони, люди, найбільше пишаються тим, що нібито сидить у них у голові й що вони кличуть розумом. Я погано уявляю собі, що це таке, але одне знаю напевно: якщо розум – лише здатність свідомо діяти й не робити дурниць, то я не поміняюся з жодною людиною".)

Коротше кажучи, віддаючись такому філософствуванню з нальотом мізантропії, без відриву від веслування деревцем, я, не поспішаючи, за чотири з невеликим години, переплив на вутлому плотуку протоку й причалив до острова Муртазаєва, де, повернувшись на стоянку, продовжу дресирування виловлених роботами – Іллею, Добринею і Олешею – і ними ж уже дещо вимуштруваних тварин, вибираючи найталановитіших і очікуючи повернення за мною човника з космовоза.

Коли до берега залишалось всього якихось дві сотні метрів, я помітив, що паралельно мені від острова Флоки до острова Муртазаєва водою переміщається якась крапка. Напружив зір, намагаючись її розглянути.

Начебто, це був маленький плотик.

Начебто, на ньому плила невелика істота, гребучи маленьким веслом або просто кінцівкою.

Начебто, істота була схожа на мавпочку або лемура.

А може, мені це тільки привиділося.

Так завершується фрагмент мемуарів дресирувальника Трістана Цвяха, схожий на притчу, загримовану під науково-фантастичне оповідання.

Але перш ніж ти, безцінний читачу, закінчиш читання, пропоную переміститися в ще більш видалену від Землі частину галактики – на планету, де має місце цивілізація двохоботів; переміститися не за допомогою транспорту, а за допомогою уяви. Двохоботи називають рідну планету Аммиихх (їхня фонетика дуже відрізняється від людської, тому згадувані тут тамтешні імена і назви мало схожі на те, як вони звучать у дійсності, тим більше що людське вухо взагалі не здатне сприймати мовлення цього народу), тому назвемо їх аммииххіянами. Люди ж цю планету ніяк не називають, тому що не підозрюють про її існування.

Аммииххіянин на ймення Ххууммех, що працює директором одного з аммииххіянських цирків, перебуваючи на конференції циркових керівників, одержав повідомлення про повернення з космічного відрядження дресирувальника Хаххаауха. Півроку тому цей дресирувальник відправився з узятими напрокат роботами-звірологами на загублену в галактиці планету Уаеххех, відкриту аммииххіянськими космічними мандрівниками півтора десятиліття тому. Мета відрядження – відловити на цій планеті екзотичних тварин і вибрати з них таких, які придатні для циркової роботи. Хоч аммииххіяни вже виявили в галактиці вісім планет, на яких було життя (братів за розумом там не виявилось), хоч тварини із цих планет вивчалися аммииххіянськими вченими, хоч такі тварини вже жили в аммииххіянських зоопарках, у жодному з аммииххіянських цирків дресированих інопланетних істот дотепер не було. Поява на цирковій арені інопланетян повинне було стати сенсацією й принести цирку вагомий прибуток. Тому директор цирку, довідавшись, що дресирувальник повернувся, і не один, а із групою уаеххехіанських тварин, зрадів. Він ледь дочекався закінчення конференції, щоб поспішити в рідний цирк.

У цирку дресирувальник, демонструючи директорові відібраних на Уаеххеху кандидатів у циркові артисти, повідав подробиці експедиції. Зокрема, жестикулюючи хоботами, повідомив:

– На острові, що розташований поруч із тим, де я розбив стоянку, роботи ловили сімох тварин. Причому п'ятеро з них перебували в клітках, на кшталт тих, які плете зі своєї товстої твердіючої павутини гігантський десятиногий трупод із планети Хххеммх. Не знаю, яка уаеххехіанська тварина плете аналогічні ловчі клітки: у комп'ютерному довіднику такої інформації не виявилось. Інформація про п'ять істот, що потрапили в ці клітки, у комп'ютері була, а от ще двох тварин, які перебували там поза клітками і яких роботи доправили знерухомленими з того острова, комп'ютер не зміг ідентифікувати, тому я сам придумав для них назви. Одного з них я назвав краплистим розумником, за його легку здатність до навчання, за вміння пристосовуватися до обставин і за комунікабельність. От він. – Говорючи це, Хаххааух увійшов у вольєр білого в чорну цяточку створіння, у якому читач упізнавав би пса породи далматинський дог. Пес завиляв хвостом і застрибав на

задніх лапах перед приборкувачем, а той ласкаво погладив пса хоботами. – А іншу тварину, про яку немає інформації в комп'ютері, я назвав вертикальноходячим голотілом, за те, що вона постійно ходить на задніх кінцівках і її тіло майже повністю голе, лише частина голови й низ живота покриті хутром. От вона...

Дресировальник узяв з кишені правим хоботом пульт стереоскопічного візора й, витягнувши вперед хобот, натиснув м'яким щупальцем клавішу. Перед директором цирку виникло об'ємне кольорове зображення істоти, у якій читач упізнавав би оголеного землянина-людину чоловічої статі, у натуральну величину. Гомо сапієнс похмуро сидів на гілці кремезного дерева.

– Взагалі, серед тварин, виловлених роботами на островах того архіпелагу, лише двоє виявилися абсолютно дурними, примітивними, що не піддаються навчанню й тому непридатні для циркової роботи: от цей вертикальноходячий голотіл і тварина, яку біологи назвали лускохвостим перетинчастовухом Ммуххоеха. Вона була роботами витягнута із клітки, про які я говорив. От ця тварина...

Дресировальник знову нажав на клавішу пульта стереовізора, і виникло зображення істоти, схожої на покриту лускою мавпочку, з вухами, що нагадують крила кажана. Воно так само похмуро, як і людина, сиділа на гілці деревця.

– Мабуть, природа створила вертикальноходячого голотіла й лускохвостого перетинчастовуха тільки для того, щоб жерти, спати, випорожнюватися, ну й розмножуватися, звичайно, і ні на що інше ці примітивні тварини не здатні, – продовжував чотириногий дресировальник. – А шкода. Зовні тварини цікаві. Я розраховував, що з них вийде толк, коли побачив, що щупальця на їхніх передніх кінцівках такі ж спритні, як наші, – Хаххааух демонстративно поворухнув щупальцями лівого хобота. – Яка оманна буває зовнішність. Довелося цих двох безмозких тварин відпустити. Зате решта піддавалися навчанню. Особливо – краплистий розумник. Навдивовижу мізковитий звір! Він так швидко розуміє, що від нього треба, і з таким ентузіазмом виконує команди, що працювати з ним – одне задоволення. Краплистий розумник набагато розумніший за вертикальноходячого голотіла й лускохвостого перетинчастовуха разом узятих. Він стане зіркою нашого цирку, цвяхом програми!

І дресировальник Хаххааух знову заходився ласкаво гладити хоботами пса. При цьому випадково натиснув щупальцем клавішу пульта, який продовжував тримати правим хоботом, і поруч із вольєром знову виникло зображення похмуро сидячого на гілці гомо сапієнса. Перш ніж відключити пульт, двохоботний дресировальник зирнув на людину й розчаровано прогарчав:

– Ну до чого ж дурна тварюка!

Вересень 2003 р.